

Dodatek 1 k článku **Kvantitativní fonotaktická analýza názvů českých obcí a jejich částí**

1. Četnost fonémů

Oikonyma (dále Oik) obsahují celkem 74 123 fonémů. V naší interpretaci má čeština 45 různých fonémů; tabulka 1 nabízí pořadí deseti nejčastěji vyskytujících se fonémů a jejich procentuální zastoupení. V závorkách jsou uvedeny hodnoty pro SSČ. Pořadí ani procentuální poměr se neshodují, nicméně je patrné, že v Oik všech deset nejčastějších fonémů patří mezi patnáct nejčastějších fonémů v SSČ. Nejfrekventovanějším fonémem je /e/. Ačkoliv je tento foném v SSČ až na 3. místě, předchozí statistiky se shodují na jeho prvenství a dokonce uvádějí i shodnou frekvenci (Mazlová, 1946: 9,7 %, Ludvíková – Kraus, 1966: 9,79 %). Oproti SSČ mají v Oik vysokou frekvenci fonémy /T/ a /s/, což odráží fakt, že mnoho oikonym končí na *-ce* a že jsme afrikátu [ts] interpretovali jako kombinaci fonémů /Ts/. Vysokou frekvenci fonému /o/ bychom také mohli přičítat morfologické stavbě oikonym (srov. časté zakončení *-ov*, *-ovice*), nicméně jak ukazují výsledky pro SSČ (a také předchozí statistiky), /o/ je prostě oblíbeným fonémem češtiny.

Mezi deset nejméně frekventovaných fonémů patří (v sestupném pořadí): /ě/, /ů/, /P/, /M/, /X/, /f/, /ř/, /g/, /ä/, /õ/. Jejich výskyt je menší než 0,3 %. Jediným fonémem, který se oproti SSČ v oikonytech neobjevuje, je /ě/ odpovídající diftongu [ɛy], což je pochopitelné vzhledem k tomu, že se vyskytuje jen ve slovech z historického hlediska cizího původu. Vokál /õ/ je doložen jen jedenkrát ve slově *zóna*, které se objevuje v názvu části obce *Průmyslová zóna*. Diftong /ä/ [aɯ] je zastoupen třikrát v názvech částí obce *Krauzovna*, *Emauzy* a *Haukovice*. Počínaje /g/ se ostatní uvedené fonémy vyskytují více než 20×. V SSČ je pořadí deseti nejméně častých fonémů následující: /F/, /ů/, /ě/, /P/, /M/, /X/, /õ/, /ä/, /ř/, /ě/. Zde je opět shoda s Oik kromě zmíněné absence /ě/ a kromě jiného pořadí /f/, /g/ a /F/. V Oik jsou fonémy /f/ a /g/ daleko méně frekventované než v SSČ (/f/: 0,08 %, /g/: 0,03 % oproti 0,37 % pro /f/ a 0,36 % pro /g/ v SSČ). Na druhou stranu je ale v Oik daleko frekventovanější archifoném /F/ (tj. labiální frikativa v neutralizačním prostředí): 2,26 % oproti 0,33 % v SSČ. První ze zmíněných rozdílů vyplývá z původu oikonym, druhý z faktu, že mnoho oikonym je zakončeno na *-ov* (tj. /oF/).

Tab. 1: Frekvence deseti nejčastějších fonémů

Pořadí	Foném	%
1. (3.)	/e/	9,73 % (7,12 %)
2. (1.)	/o/	8,83 % (7,89 %)
3. (5.)	/i/	7,98 % (5,59 %)
4. (4.)	/T/	6,52 % (6,93 %)
5. (15.)	/s/	5,31 % (2,56 %)
6. (2.)	/a/	5,07 % (7,69 %)
7. (10.)	/l/	4,30 % (4,05 %)
8. (7.)	/v/	4,27 % (4,76 %)
9. (12.)	/k/	4,16 % (3,75 %)
10. (8.)	/n/	3,82 % (4,65 %)

2. Četnost tříd fonémů

Fonémy můžeme řadit do tříd podle jejich fonotaktické funkce nebo podle distinktivních rysů. V prvním případě se nabízí základní dělení na vokály (vždy slabičné fonémy), konsonanty (vždy neslabičné fonémy) a semikonsonanty (jak slabičné, tak neslabičné fonémy). V Oik je 38,56 % vokálů, 53,40 % konsonantů a 8,05 % semikonsonantů a podobný poměr je v SSČ (38,18 % ku 53,42 % ku 8,41 %). Poměr mezi slabičnými fonémy (tj. vokály a slabičnými /r/, /l/) a neslabičnými fonémy (tj. konsonanty a neslabičnými /r/, /l/) je potom 39,13 % ku 60,87 %, což je opět srovnatelné se SSČ: 38,67 % ku 61,33 %.

Uvedené poměry se zdají být pro češtinu typické a obdobné výsledky uvádějí předchozí statistiky, které ovšem rozlišovaly jen mezi dvěma třídami, vokály a konsonanty, přičemž /r/ a /l/ řadily do druhé třídy bez ohledu na jejich slabičnou funkci. Naše dělení má však výhodu, která se projeví při srovnání se situací ve slovech cizího původu (VSČ). U nich je poměr mezi základními třídami fonémů jiný: 41,17 % vokálů, 47,50 % konsonantů a 11,34 % semikonsonantů, z čehož vyplývá, že ve slovech cizího původu je výrazně méně fonémů, které mohou tvořit jen svahy slabiky, a více fonémů, které mohou tvořit jak jádro, tak svah slabiky (/r/ a /l/). Poměr mezi slabičnými a neslabičnými fonémy je pak ve VSČ 41,40 % ku 58,60 %.

Podle distinktivních rysů dělíme konsonanty na třídy odpovídajícím různým místům a způsobům artikulace. Z hlediska místa artikulace jsou v Oik nejčastější alveoláry (37,11 % ze

všech konsonantů) a dále labiály (20,57 %). Na třetím místě jsou izolované konsonanty (17,60 %), kam patří konsonanty, pro něž není místo artikulace fonologicky relevantní, jelikož je prediktabilní (tj. /j/, /ř/, /M/ a neslabičné /r/, /l/). Na čtvrtém místě jsou palatály (12,83 %) a nejméně frekventované jsou veláry (11,89 %). V SSČ je pořadí stejné mimo veláry, které jsou častější než palatály. Konkrétní poměr se také mírně liší: v SSČ je o něco více alveolár (41,67 %) na úkor palatál (9,49 %) a velár (10,80 %). Labiál (20,10 %) a izolovaných konsonantů (17,93 %) je srovnatelný poměr. Menší zastoupení palatál v SSČ může být dáno výskytem slov cizího původu. Ve VSC se palatály vyskytují jen v 2,51 % případů (slova cizího původu totiž vesměs neobsahují /tʃ/ a /dʃ/).

Z hlediska způsobu artikulace jsou v Oik nejčastější frikativy (35,98 %) následované okluzivami (34,37 %), sonantami (17,25 %) a nazálami (12,40 %). V SSČ jsou ovšem okluzivy (38,57 %) častější než frikativy (29,48 %), zatímco sonant (17,66 %) je srovnatelný poměr, ale nazál je o něco více (14,29 %). Poměr mezi okluzivami a frikativami je v Oik vyrovnaný a i předchozí statistiky potvrzují vyrovnané zastoupení těchto tříd. Na menší zastoupení frikativ v SSČ může mít opět vliv výskyt slov cizího původu, jelikož ve VSC je poměr mezi okluzivami a frikativami 36,76 % ku 22,06 %.

Podobně můžeme porovnat situaci u vokálů. Jak je již patrné z tab. 1, nejčastějšími vokály, a vůbec fonémy, jsou krátké /e/, /o/, /i/, /a/. Tuto okolnost však nelze zobecnit do konstatování, že krátké vokály jsou v češtině nejčastějšími fonémy, jelikož poslední krátký vokál, /u/, je až na 22. místě a daleko častější než on je dlouhé /ī/ (na 12. celkovém místě). Vyšší frekvence /ī/ jistě odráží fakt, že tento foném je součástí koncovek adjektiv (např. *Nový*).

Z hlediska horizontální polohy jsou v Oik nejčastější přední vokály (53,44 %), dále zadní vokály (29,24 %) a nejméně časté jsou vokály střední (17,33 %). V SSČ je pořadí stejné, ale procentuální zastoupení se liší: předních vokálů (46,59 %) je méně na úkor středních vokálů (25,39 %), zatímco zadních vokálů je srovnatelné procento (28,01 %). V případě vertikálního členění jsou nejčastější středové vokály (49,03 %), které následují vysoké vokály (32,34 %). Nejméně časté jsou střední /a/, /ā/, /ā/ a diftongální /ě/, /ö/ (18,63 %). V SSČ je rozložení jednotlivých tříd stejné, avšak v SSČ je méně středových vokálů (40,23 %) na úkor středních a diftongálních vokálů (27,31 %), zatímco vysokých vokálů je srovnatelné množství (32,47 %). Jak vidíme, v Oik je tedy více předních středových vokálů, což je nepochybně dáno vysokým počtem oikonym končících na *-ce*.

Jádro slabiky nejčastěji tvoří vokály, které podle kvantity rozlišujeme na krátké, dlouhé, diftongální. Zastoupení slabičných semikonsonantů není ani v Oik, ani v SSČ příliš velké. V Oik je jen 7,11 % semikonsonantů slabičných. V SSČ je zastoupení slabičných semikonsonantů

menší, jen 5,87 %. Jádrem slabiky semikonsonanty ovšem tvoří pouze v 1,46 % případů (v SSČ v 1,28 %). V konkrétních textech je jejich výskyt obdobný (Těšitelová a kol., 1985, s. 23 uvádí 1 %), nicméně je zřejmé, že v Oik jsou slabičné /r/ a /l/ zastoupeny více.

Mimo semikonsonanty tvoří jádro slabiky v 85,02 % případech krátké vokály, 12,22 % připadá na vokály dlouhé a 1,29 % na diftongální vokály, což je o něco menší procento než u semikonsonantů. V SSČ se ovšem jako jádro slabiky vyskytují častěji diftongální vokály (2,00 %). I zde platí, že nejvíce slabik je tvořeno krátkými vokály (77,63 %) a dále vokály dlouhými (19,10 %). V SSČ je tedy menší procento krátkých vokálů než v Oik. Vysvětlení můžeme hledat ve vyšším zastoupení adjektiv. Omezíme-li se totiž jen na ně, pak je pro SSČ poměr mezi krátkými a dlouhými vokály 63,13 % ku 34,81 %. Naopak u substantiv je poměr 82,71 % ku 15,02 %, což je bližší situaci v Oik, kde substantiva převažují.